

NAMAZIN DIŞINDAKİ ŐARTLAR

1. HADESTEN TAHÂRET

Sözlükte “temizlenmek, arınmak” mânasındaki **tahâret (tuhr)** terim olarak “maddî kiri (necâset, habes) veya mânevî pisliğı (hades) gidermek” anlamına gelir, isim olarak “temizlik” demektir.

Dinî terim olarak hades, abdestsizlik, cünüplük, hayız veya nifas haline verilen isimdir. Hades, büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikler büyük hades, abdestsiz olma hali ise küçük hadestir (Meydânî, el-Lübâb, 1/5).

Cünüp olan kimseler, boy abdesti almadan namaz kılamazlar. Aynı şekilde âdet yahut loğusalık halinde olan kadınlar da bu halleri devam ediyorken namaz kılamazlar. Bu halleri sona erdikten sonra, namaz kılabilmek için boy abdesti almaları gerekir.

Büyük hades gusûl ile küçük hades ise abdest ile giderilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu hâlde kullanma imkânının olmaması hâlinde hem büyük hem de küçük hades, teyemmüm ile giderilir (Kâsânî, Bedâi’, 1/44,45).

Özel durumlarında kadınlar namaz ve oruç gibi ibadetlerden muaftır. Kur’ân-ı Kerîm’de hayız durumunun bir eza ve rahatsızlık hali olduğu bildirilmekte ve erkeklerin bu durumdaki eşleriyle cinsel ilişkide bulunmaları yasaklanmaktadır. Hz. Peygamber, bu durumda olan kadınların namaz kılmayacaklarını ve oruç tutmayacaklarını açıklamıştır. Kadınlar bu dönemlerinde kılamadıkları namazları kazâ etmeyecekler, fakat tutamadıkları oruçları kazâ edeceklerdir. Bu hükümler üzerinde icmâ edilmiş ve bu konuda aykırı bir görüş öne sürülmemiştir. Öte yandan özel durumlarında kadınların namaz ve oruç gibi ibadetlerden muaf tutulması, bir "haktan mahrumiyet" değil, "görevden muafiyet"tir. İbadetler, bir dinin temel unsurları içerisinde yer alması bir yana, o dinin alâmet-i fârikası, ayırıcı özelliğidir.

2. NECÂSETTEN TAHÂRET

Maddî olan kir ve pisliğe "necaset" denir. Temiz olmayan, necasetli maddeye ise "necis" adı verilir. Necasetten temizlik de beden veya elbisede bulunan ve necis sayılan maddelerden temizliktir.

Pis olan maddelerin bâzısı aslından pistir. Bâzısı da aslı itibariyle temiz iken, daha sonra kendisine bir pisliğin bulaşması sebebiyle pis olmuştur. Bunlara misal olarak, idrar ile, kendisine idrar bulaşmış elbiseyi verebiliriz. İdrar, bizzat kendisi pis ve necistir. Elbise ise, aslında temiz iken, kendisine bulaşan idrarla pislenmiş, necis olmuştur.

Şeriatın temiz saymadığı, necis (pis) kabul ettiği şeylerin fıkıh kitaplarında iki kısma ayrılarak incelendiğı görülür:

1 - Ağır Necaset (Necaset-i Galîza),

2 - Hafif Necaset (Necaset-i Hafîfe)...

Bu ayırımı, pisliğin az veya çok oluşuna göre değil, namazın sıhhatına mâni olup olmayan miktarına göre yapılmaktadır.

Yoksa pislik ister galiz olsun, ister hafif, eşyayı kirletmekte birbirine eşittir. Meselâ, bunlar az miktarlardaki bir suyun içine düşseler, o suyu derhal necis (pis) ederler. Artık o sudan abdest almak caiz olmaz.

Galiz Necasetten Namazın Sıhhatine Mâni Olan Miktar Ne Kadardır?

Bu pisliğin, katı ve sıvı bir madde olup olmamasına göre, namazın sıhhatine mâni olan miktar değişir. Şöyle ki:

Galiz necâset tabir edilen ağır pislik, dışkı gibi katı bir madde ise, bir dirhem, yani, üç gramdan az olmalıdır. Üç gramdan fazlası, namazın sıhhatine mâni olur.

Eğer yaş yani sıvı bir madde ise, el ayası dediğimiz avuç içinden daha geniş bir alana yayılmamış olması şarttır. El ayasından fazla bir kısmı ıslatmış olan pislik, namaza mânidir. Namaz kılabilmek için bu miktardaki pisliklerden temizlenmek farzdır.

Bu miktarlardan aşağı olan pislikler, namazın sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak yine de bu miktar pisliğin - eğer mümkünse - yok edilmesi sünnettir.

Hangi Şeyler Galiz Necâsetten Sayılır?

Galiz necâsetten sayılan maddeleri şöylece sıralayabiliriz:

1 - İnsan vücudundan çıkan ve abdest veya gusül almayı gerektiren her şey: İdrar, kazurat, meni, mezi, vedi, kan, irin, sarı su, ağız dolusu kusmuk, hayız-nifas ve istihaze kanları gibi...

Şâfiî ve Hanbelî mezheblerine göre, meni temizdir, bulaştığı yeri necis yapmaz.

2 - Eti yenmeyen hayvanların idrarları, ağız salyaları ve tersleri... Ancak eti yenmeyen hayvanlardan çaylak, kartal, atmaca gibi kuş cinsinden olanların pislikleri, hafif necâsetten sayılmaktadır.

Eti yenmeyen hayvanlardan, sadece kedinin salyası ve artığı temiz kabul edilmiştir. Kedi, insanlarla çok düşüp kalktığından, ev eşyasına her zaman dokunduğundan ve insanın elini, v.s. yaladığından, insanlara güçlük olmaması için, Allah Teâlâ onun salyasını ve ağzını pis saymamıştır. Böylece biz kullarına büyük bir kolaylık kapısı açmıştır. Nitekim Resûlullah

Efendimiz, bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

"O (kedi) pis değildir. Ancak o sizin etrafınızda çok dolananlardandır."

ölmekle beraber, bu boğazlama işlemi Şeriatın tarif ettiği şekilde yerine getirilmemişse, bu hayvan da leş (meyte) hükmündedir, pis sayılır, eti de yenilmez.

Hayvanı boğazlarken kasden, bile bile besmeleyi terketmek gibi. Besmeleyi çekmeyi unutmakta ise, bir beis yoktur.

6 - Alkollü içkilerden Şarap da galiz necasettendir. Bunda, bütün fıkıh âlimlerinin ittifakı vardır. Şaraptan başka olan alkollü içkilerin necâset durumlarının ne olduğu hususunda üç görüş vardır: Kimisi bunları galiz, kimisi de hafif necâset sayar. Bâzılarına göre de, bu içkiler, maddeleri itibariyle temizdir.

Şu hususa dikkat edilmelidir ki, bu ihtilâf sadece şarap dışındaki alkollü içkilerin maddelerinin temiz olup olmadığı itibariyledir. Yoksa bu içkileri içmenin haram olduğunda bütün âlimler müttefiktirler.

Tentürdiyot, Kolonya, İspirto Gibi Alkollü Maddeleri Kullanmanın Bir Mahzuru Var mıdır?

Şarap dışındaki alkollü içkileri, madde itibariyle temiz kabûl edenlere göre, kolonya, ispirto, tentürdiyot gibi alkollü maddeler de temizdir. Bunları kullanmak, yani, vücuduna veya elbiseye sürmek, dökmek veya şişe içinde üzerinde taşımak caizdir. Namaza mâni teşkil etmez.

Diyanet İşleri Müşavere Kurulu'nun (1943-1948) tarihlerinde verdiği iki kararına göre, ispirto, kolonya gibi maddelerin içilmesi haram ise de, başka yerlerde kullanılması haram sayılmaz. Döküldüğü yeri pis etmez.

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, tefsîrinin 1. cild, 762. sayfasında şöyle demektedir:

"Üzümün şarabından mâmul olmayan ispirto, bira vesair müskirat içilemezse de, elbiseye veya bedene sürülmesi de namaza mâni olur, diye iddia edilemez. Ebu Hanife Hazretleri bu suretle şaraptan mâadâ müskiratın aynı ve katresi necis olmadığına kâil olmuş."

Şarap dışındaki alkollü içkilerin de maddesi itibariyle şarap gibi necis olduğunu kabûl edenlere göre ise, ispirto ve kolonya da necistir. Bu sebeble, ispirto veya kolonyanın ıslattığı yerler, pis olmuş olur. Eğer avuç içi genişliğinde bir yeri ıslatmışsa, bu kısımlar yıkanmadan namaz kılınmaz. Kolonyanın, ıslattığı yerden, rüzgâr dokunması veya sıcaklık sebebiyle uçup gitmesi, temizlik için kâfi değildir. Mutlaka o yerin yıkanması şarttır. Aynen idrarın ıslattığı yer gibi... İdrarın ıslattığı yer kurusa bile, o kısım yıkanmadan temizlik yerine gelmiş olmaz.

Netice olarak diyebiliriz ki: Kolonya v.s. gibi temiz olup olmadığı ihtilâflı şeylerden kaçınmak, elbette en selâmetli yoldur. Ancak kaçınmanın zor olduğu hallerde, harama girildiği şeklinde düşünmemek, ispirto ve kolonya dökünmesinin mübah olduğunu söyleyenlerin de var olduğunu hatırlamak ve ona göre davranmak daha isabetli olur.

Hafif Necâsetin Namaza Mâni Sayılan Miktarı Ne Kadardır?

Hafif necâsetlerde ölçü, pisliğin, bulaştığı elbisenin veya uzvun dörtte birisini kaplamasıdır. Miktar dörtte birden az olursa namaza mâni olmaz. Çok olursa, namazın sıhhatine mânidir. Yıkamak farz olur.

Ancak, ibâdete mâni olmayacak miktarda da olsa, galiz ve hafif her türlü necâsetten temizlenmek takvâyâ uygun bir davranış olur.

Peygamber Efendimiz, "temizlik îmandandır" buyururken, temizliğe dikkat edenlerin kuvvetli bir îmana sahip olduklarına işaret etmiştir.

Bu bakımdan ister necâsetin galiz kısmından, isterse de hafif cinsinden olsun, kirlenen yerleri imkânımızın müsaadesi nisbetinde temizlemeye çalışır, her ne kadar namaza mâni olmayacak miktarda olsa da, yine tertemiz bir beden ve elbise ile ibadet etmeyi isteriz. Kaldı ki, namaza mâni olmayacak miktardaki pisliği temizlemenin vâcib olduğu da bâzı kitaplarımızda kayıtlıdır.

Hafif Necasetten Sayılan Maddeler Nelerdir?

1 - Atların ve etleri yenen koyun, geyik gibi ehlî veya vahşî hayvanların idrar ve tersleri... Katır ve merkep tersleri ihtilâflıdır. Galiz necâset sayan olduğu gibi, hafif necâset sayanlar da vardır.

2 - Etleri yenmeyen hayvanlardan atmaca, çaylak, kartal gibi havada tersleyen vahşî kuşların tersleri... Güvercin ve serçe gibi eti yenen kuşların tersinin ise, temiz olduğunu belirtmiştik.

Pislikleri Temizleme Yolları

Necis olan şeyleri temizlemek için, şer'î yönden mahiyetlerine göre muhtelif temizleme yol ve metodlarına başvurulur. Başlıca temizleme yolları şunlardır:

1 - Su İle Yıkamak Suretiyle Temizlik:

* Maddî bir pislik, yağmur, dere, deniz suyu gibi mutlak sularla temizlenebileceği gibi; çiçek suları, gül suyu, sebze ve meyve suları gibi bâzı mukayyed sularla da temizlenebilir. Hattâ başka su bulunamadığı takdirde, abdest veya gusûlde kullanılmış su ile bile temizlik yapılabilir.

* Gözle görülür cinsten olan bir pisliğin temizlenmesi, pisliğin eserleri, yani, varlığı, kokusu ve rengi giderilinceye kadar yıkamakla olur. Burada yıkama sayısı mühim değildir.

* Eğer pislik, meselâ idrar gibi, göze gözükmeyen, kurumakla geride hiçbir iz bırakmayan cinsten ise, bunun temizliği, idrarın bulaştığı kısmın bir kapta 3 defa ayrı su ile yıkanması ve her defasında da suyun insanın vargücüyü sıkılması ile olur.

Ancak kirli eşya, sıkılamayan cinsten olursa, (hasır, keçe, halı, v.s. gibi) yine bir kap içinde 3 kere yıkanır, her seferinde de kurutulur. Bu eşyaların, damlaları kesilinceye kadar asılmaları, kurumaları yerine geçer. Böyle bir eşya, kap içinde yıkanmaz da akarsu içinde veya üzerine sular dökülmek suretiyle yıkanır, kendisinde necâsetin eseri kalmayınca temizlenmiş olur. Ayrıca sıkılmasına, kurutulmasına lüzum kalmaz.

2 - Suda Kaynatmak Suretiyle Temizlik:

* İçine temiz olmayan bir şey karışan süt, pekmez, bal, reçel gibi sıvı şeyler üç defa ayrı ayrı temiz su ile kaynatılmakla temiz olur.

* İşkembe yıkanmadan kaynar suya atılırsa bir daha temiz olmaz. Fakat daha kaynar hâle gelmemiş bir suya atılırsa, sonradan yalnızca yıkamakla temizlenir. Henüz kaynar suyu içine çekmeden çıkarıldığı takdirde de hüküm aynıdır. Yani murdar olmuş olmaz. Sadece yıkamakla pâk olur.

* Şer'î usûle göre boğazlanmış, fakat bağırsakları çıkarılmadan tüylerini yolmak için kaynar suya atılmış olan tavuk ve emsali hayvanlar içteki pislikler ete sirayet ederse temiz olmaktan çıkar. Binaenaleyh böyle bir hayvanı kestikten sonra, üzerinde bulunan akar kanını ve içini çıkarıp yıkamalı, ondan sonra sıcak suya atmalıdır. Ancak hayvan içteki pislik ete nüfuz etmiyecek şekilde sıcak suya sokulup çıkarılırsa, pislenmiş sayılmaz.

* Sıcak su içinde bekleyerek pis hâle gelen hayvanı temizleme yolu, hayvanın içini temizledikten sonra üç defa temiz su ile kaynatmak ve her seferinde de kaynatılan suyu dökmektir. Böylece hayvanın etindeki necâset, kaynatılan su ile dışarı çıkmış ve temiz hâle gelmiş olur.

3 - Ateşe Tutmak Suretiyle Temizlik:

* Pis çamurdan yapılmış testi, bardak, çanak gibi şeyler, ateşte pişirilip kendisinde pislik eseri kalmayınca temizlenmiş olur.

* Tezek ve benzeri pislikler, ateşte yakılıp kül olunca temiz hâle gelir.

4 - Silmek Suretiyle Temizlik:

* Bıçak, cam, cilâlı tahta, düz mermer ve tepsi gibi şeyler, yaş veya kuru bir pislikle pislenirse, yaş bir bezle veya süngerle veya toprak gibi bir şeyle silinerek temizlenebilir. Ancak pisliğin tamamen çıktığı kanaati hâsıl olmalıdır.

* Oymalı ve nakışlı olan eşya ise, silmekle temizlenmez, bunlar ancak yıkamakla temizlenmiş olur.

5 - Kazımak Veya Ovalamak Suretiyle Temizlik:

* İç çamaşıra veya elbiseye bulaşan bir meni, kurumuş ise, yıkanmadan sadece ovalamakla da giderilebilir. Ovalamadan sonra elbisede kalan iz, ibadete mâni teşkil etmez. Elbiseye bulaşan meni yaş ise, elbise ancak yıkamak suretiyle temiz olur.

Vücuda yapışan meni, kurumuş bile olsa, ovalamakla vücut temizlenmez, ancak yıkamakla temizlenmiş olur.

* Donmuş haldeki bir yağa bir pislik düşse, sadece pisliğin düştüğü kısmı oyup almakla, kazımakla yağ temizlenmiş olur.

* Ayakkabı, mest gibi giyim eşyasına gözle görünür bir pislik bulaşır da kurursa, bu necâseti kazımak suretiyle temizlemek mümkündür. Necâset yaş olursa, ancak yıkamakla temizlenir. Fakat iz kalmayacak şekilde temiz bezle bilinmesi de câizdir.

Eğer necâset gözle görünmeyen sidik, şarap damlası cinsinden olursa, yıkamak ve sabunlu bezle iyice silmek gerekir.

6 - Kurumak ve Pislik İzi Kaybolmak Yoluyla Temizlik:

* Toprak ve toprak üzerinde sâbit olan ağaç, ot v.s. gibi bir eşya, pislenince, kurumakla temizlenir. Bu kuruma, güneşle, ateşle, rüzgârda da olabilir. Böyle bir yer üzerinde namaz kılınabilir, fakat teyemmüm yapılamaz. Zira bu yer, her ne kadar tâhir (temiz) ise de, mutahhir (temizleyici) değildir.

* Pis olan bir toprak, necâsetin eseri gidinceye kadar üzerine su akıtmakla veya necâsetin kokusu alınamiyacak derecede üzerine temiz toprak sermekle de temizlenir.

7 - Suyun Akması Veya Çekilip Kaybolması Yoluyla Temizlik:

* İçine pislik düşmüş küçük bir su birikintisi (meselâ su ile dolu bir hamam kurnası), içine hariçten temiz su gelip pis suyu taşıyıp dışarı akıtması ile temizlenir. Çünkü bu durumda o birikinti, akarsu hükmünü alır.

* Pis olmuş bir kuyunun suyu, kendiliğinden boşalmak veya kova ile çekilip boşaltılmak suretiyle temizlenmiş olur.

8 - Hal Değiştirmekle Temizlik:

* Temiz olmayan bir madde, mahiyet değişikliğine uğrarsa temiz olur. Meselâ şarap, içine konan kimyevî bir madde sebebiyle sirke hâline gelirse, temiz olmuş olur, çünkü bu durumda mahiyeti değişmiştir.

* Pis bir zeytinyağı sabun hâline gelmekle temizlenir. Ancak pis süt, peynir veya yoğurt yapılmakla temizlenmiş olmaz. Çünkü bu halde mahiyeti değişmemektedir.

9 - Boğazlama ve Tabaklama (Dibağat) Yoluyla Temizlik:

* Domuzdan başka, eti yenen ve yenmeyen bütün hayvanların derileri, hayvan şer'î usûle göre kesilmişse, deri üzerine kan v.s. gibi bir pislik bulaşmadıkça temiz sayılırlar. Böyle bir deri üzerinde namaz kılınabilir.

* Domuzdan başka bütün hayvanların derileri, sadece boğazlanma yoluyla temiz olacağı gibi, deriyi tabaklama (dibağatlama) yoluyla da temiz olurlar. Şu halde

boğazlanmaksızın kendi kendine ölmüş bir hayvanın derisi, dibağat yoluyla temiz hale getirilip kullanılabilir.

İbn-i Abbas'tan (ra) rivâyet edildiğine göre: Resûlullah Efendimiz'in (asm) muhterem zevceleri Sevede bint-i Zem'a'nın (r.anhâ) bir keçisi eceliyle ölmüştü.

"Yâ Resûlâllah! Bizim keçi öldü" diyerek durumu Allah Resûlüne bildirdi. Allah Resûlü de ona:

"Öyleyse neden derisini almadınız?" diye sordu.

Sevede:

"Ölmüş bir hayvanın derisini alıp ne yapacağız?" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz şu açıklamayı yaptılar:

"Allah Teâlâ: 'Ölen hayvanın derisini tabaklarsanız, size helâl olur ve onu kullanabilirsiniz' buyurmaktadır."

Hız. Sevede derhal birini gönderip ölmüş keçinin derisini yüzdürdü ve kendi eliyle onu tabakladı.

öylece temizlenmiş olan bu deriyi, yırtılınca kadar su tulumu olarak kullandı...

* Dibâğat iki türlü yapılır:

1. Hakikî dibâğat:

Şap, tuz gibi kimyevî maddeler ve ilâçlarla yapılan dibâğat.

2. Hükmî dibâğat:

Deri ve postekilere toprak serpmekle veya onları güneşe, havaya ve rüzgâra karşı bırakarak kurutmakla yapılan dibâğat.

Her iki usûlle de deri temizlenmiş olur. Üzerinde namaz kılınabilir.

* Ecnebi ülkelerde murdar bir madde ile tabaklandığı kesin olarak bilinen deriler, üç kere yıkanarak temiz hale getirilebilir.

Eğer bu hususda şübhe edilirse, yani, murdar bir madde ile dibağatlandığı kesin olarak bilinemeyip ancak bu hususta vesvese duyulursa, deri temiz hükmündedir. Fakat şübhe ve vesveseden kurtulmak için ihtiyâten yıkanması efdaldır. Esasen şübheye mahal verecek açık bir alâmet ve durum yoksa, daha fazla araştırmaya da lüzum yoktur. Deri temiz kabul edilir..

İstincâ nedir?

İstinca, lügatte, pisliklerden temizlenmeyi istemek demektir. Dinî ıstılahta ise, büyük ve küçük hâcetini yaptıktan sonra avret yerlerini temizlemek mânasına gelmektedir. Buna dilimizde, tahâretlenmek denilir. Bu temizlik, müekked sünnettir.

İstinca'nın Allah indindeki kıymet ve ehemmiyetini göstermesi bakımından İbn-i Abbas ve Ebu Hüreyre'den gelen şu rivâyet dikkat çekicidir:

"Kubalılar hakkında "Orada temizlenmeyi seven adamlar var" (et-Tevbe, 108) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olunca Resûl-i Ekrem (asm) onlara sordular:

- Allah sizi neden övüyor?

Onlar da bu suâle:

- Biz def-i hâcetten sonra su ile temizlenir, istinca yaparız, cevabını verdiler."

İstinca Ne İle Yapılır?

İstinca su ile yapılacağı gibi, su olmadığı takdirde ufak taşlarla da yapılabilir. Ancak, kemik, cam parçası, yazılı kâğıtlar, ipek gibi pahalı kumaş parçaları ve zemzem suyu ile istinca yapılması mekruhtur. Temiz boş kâğıda da hürmet lâzımdır.

Su bulunmadığı takdirde, kıymetsiz bez ve pamuk, yazıda kullanılmayan suyu emici kâğıtlar (tuvalet kâğıtları) ile de istinca yapılabilir.

Aslında su ile istinca yapıp bez gibi suyu emici bir nesne ile kurulanmak temizliğe daha uygundur.

İstibra Nedir?

Erkeklerin idrardan sonra, idrar sızıntısının tamamen kesilmesini beklemelerine istibra denir. Bunu yapmak vâcibdir.

İdrar sızıntısı her insanda olur. Ancak bâzı kimselerde çabuk kesilir; bâzılarında ise, akıntı bir müddet daha devam eder. Herkes durumunu bilerek, abdest almadan önce, sızıntının kesilmesine çalışmalı, sonra abdest almalıdır.

İdrar Sızıntısını Durdurmak İçin Ne Yapılabilir?

İstibranın, yani, idrar sızıntısını durdurmanın çeşitli yolları vardır: Tuvaletten çıktıktan sonra hemen abdest almayıp biraz yürümek veya öksürmek veya ayakları biraz kımıldatmak gibi hareketlerle idrar yollarında kalmış olan sızıntıların dışarı çıkması te'min edilebilir. Herkes kendi durumunu bilerek bu yollardan birini tatbik eder. Mühim olan sızıntının kesilmesidir.

İstibra Yapılmadan Abdest Alınca Ne Olur?

Küçük su döktükten sonra istibranın yapılması durumu, abdestin sıhhatına mâni olan idrar sızıntısını kesmek içindir. İdrarını yaptıktan hemen sonra istibra yapmadan abdest alan ve bu sırada da kendisinden idrar akıntısı gelen kimsenin aldığı abdest, haberi olmadan bozulur ve bu abdestle kılınan namaz da sahih olmaz. Bu bakımdan istibra konusunda oldukça titiz davranmalıdır.

Bir hadîs-i şerîfte:

"İdrardan sakınınız. Çünkü kabir azâbının çoğu ondandır" buyurularak, Müslümanların, küçük su döktükten sonra temizliğe (istibraya) son derece dikkat etmeleri istenmiştir.

Kadınlara istibra gerekmez. Onların idrar yaptıktan sonra hemen abdest almayıp bir süre beklemeleri kâfidir.

Necasetin azı da üç mezhepte namaza manidir. Bedende, elbisede ve namaz kılacak yerde az da olsa necaset bulunmamalıdır.